САНА ОЛОХ

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫНЬЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 132 (7361) ● 1992 сыл, Сэтинньи 3 күнэ. Оптуоруньюк ● Сыаната 80 харчы

Эниги хайдах хааччыйаллары?

ОТТУК МАС

Оройуон киниигэр олорор нибэлиттэр, кыамматтар, Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриһи, көһөрүү кыттыылаахтара, кырдьаҕастар оттук маһынан хааччыллыыларыгар сыл ахсын ыарахаттары көрсөллөр. Быйыл даҕаны ити нтэҕэспит туоратыллыбата. Аны коммуналынай өгөнөн туһаныыччылар бинэ туспа лесопункт аанын саппаттар, нэһилиэньэ ити араҥаларыттан редакцияҕа элбэх суруктар киирэллэр.

Ону сибээстээн биһиги хаһыаспыт корреспондена С. Осипов оройуоннааҕы лесопункт начальнига Г. Н. ЕВГРАФОВЫ кытта көрсүһэ сырытта уонна нэһилиэньэни оттук маһынан хааччыйыыга туохханнык балаһыанньалаахтарын, бу сыллаагы былаанын толоруурга улахан хаалымыны таһаарбыт тэриллэ үлэтин туһунан уонсайынан даҕаны кэпсиһигэр көрдөстө.

—Биһиги тэриллэбит 1989-1990 уонна 1961 сылларга былааннаах сорудахтан аһара толоотообута. Онтобоҕор ити сылларга оттук маһынан хааччыллыыга ыарахаттары көрсөбүт. Ол биричиинэ тиксэн транспорт суоҕа, тиэйбэт буолара. Оттон биэйэ балаһыанньабыт сөп-үчүгэйдээх. Бааһынай трактордарбыт саппаас чаас кэстүмүнэ өрөмүөннэммэтэхтэрэ. Онон иккэ трелевкалыыр тракторбаахпыт алдьаннаннар үгүс күнү-дьылы сүтэрэллэр. Онон тиэйэр-таһар техникабыт бириэмэлэрин халтайга мыпыттара. Оттон трактордарбытын улуһун кэмиэ туруоран, капитальнай өрөмүүнү кыһарга эгэллибиппит. Ити быйылгы былааммытын толоруубутугар улахан охсуулаах буолла.

Сабаҕалаан аҕаһын көрүүбүтүнэн сылларбыт оҥорбут үлэбитин маһы соҕотуоналаһыыга 4000 кэриэ куб. м толоробот балаһыанньалаахпыт. Быйыл ыал аайы быһыытынан уопсайа 15000 куб. м, ол иһигэр 5000 куб. м тутуу маһын соҕотуоналыахтаах этибит. Аны манна быһа түспүбүт иккис суол бириинэстиэнэн Туолумаҕа ылыахпыт дэлэнабыт болдьоҕо туолан, атын сиргэ сана участагы быстарыыбыт буолла. Онуоха бастаан маһа чордоммут Мэҥиэри үрэҕин биэрбиттэриттэн ааҥнаастаныахпыт, санаалыы 40 сылга болдьоххоюн Түүйэ үрэҕэр быстарыыбыт. Билигин онно сана база-ны туттабыт. Үлэһиттэр олорор дьиэлэрэ бүттэ. Аны эрэ гаражпытын көтүрэй, территориябытыгар киллэрэн сытыарабыт. Онтубэр түүйэҕэ илдьэн субуотуннубутунан тутан биэриэхтээхпит. Ити бөҕөтүүлүүтүттэн 20-чэ киһилээх делегация барыаҕа. Чуварчылар концердыкан кыттыахтара, национальнай аһы-үөлү, таҥаһы-сабы көрдөрүөхтэрэ.

Ити хаттыыааннаһыны кэмигэр маһы кэриэһэ олоробут табыллыбат буолан. Түөһэттэн быстах делянаны быстарбыппыт. Онтон сайыҥ 300 куб. м маһы киллэрбиппит. Ону сана стадион тутуутугар ороскуоттаабыппыт. Субу күнүгэ Туолуматтан 500 куб. м маһы киллэрдибит. Түөйэҕэ соҕотуоналаабыт 500 куб. м маспытыттан 400-чэтин тастыбыт. Билигин тыаҕа иккэ трелевкалыыр трактор үлэлиир, иккэ автомашина сүүрэр. Туолумаҕа кэрдиини ситэ бүтэрэ иликкпит. Онон билигин түөрт ниһилээх бригээдэ үлэлиир. Ол гынан баран маһы охторооччулара суох. Биир да киһи буолуннар тыаҕа тахсан үлэлиэк бэрдибэт. Ол иһин эмиэ субуотуннььугунан тахсан охтороп биэрэбит. Урут Василий Николаевич Рязанскай, Иннокентий Еремеевич Захаров курдуктар отуччалыыга үгүһэныыр сыл маһы охторууга бастайаннай сылдьыыбыттара. Киниилэр сынньалаҥҥа бардылар. Оттон итиппик туруу үлэһиттэри солбуйуохха аҕыйаах биир да ыччат костубут» улахан кыһыллаах.

Саас уонна сайын оттук маһынан коммуналынай өгөнөн туһаныыччылары хааччыйа сатаабыппыт. Аны нэһилиэньэ кыһыыга арааһатыгар сыл тоҕус ыйын тумүгүнэн 1013 куб. м оттук мас киллэрилиннибитэ. Быйыл кырдьаҕастар сыллара буоларынан уонна үп ороһуоннаабы отдела 700 тыһ. солк. көһөрбүтүнэн бу ыйтан саҕалаан нэһилиэньэ ити араҥатыгар көһөрүүгэ сылдьыбыттарга оттук маһы биэрэбит. Оттон кэлэр ый ортотуттан коммуналынай өгөнөн туһаныыччылары хааччыйа сатыахпыт уонна нэһилиэньэ атын араҥатыгар көрүөхпүт. Үлэһит илии суох буолан тыаҕа маһы соҕотуоналаабыт. Эрэйдээмиэпит бэрт буолан быйыл 1 мөл. солк. треленкалыыр трактору атыластыбыт.

Быйылгыттан ааспатаҕа ыырдыбыт. Онон бэйэбит туспа счеттаныыбыт. Урут, үөһэттэн үбүлэнэр буоламмыт, хамнаспыт ый ахсын кэлэ турара, туох техниканы дарабыйалларынан ыларбыт. Оттон билигин бэйэбитин бэйэбит көрүнэбит. Кыһыар, үптээх буоллаххына талбыт техникаҕын атыылаһарыт, хаппын түтүнү ыстарын көҥүлүг. Быйыл үл суох буолан биир да объекка капитальнай өрөмүөнү ыыппатыбыт, түгулла турар дьиэбитин ситэрботибит, икки пилорамалаах маһы хайыттарар сыахпытыгар, эмиэ үптэн түгуллан, биир пилорамата кыайан булбатыбыт. Кэлэр сылтан барыстаахтык үлэлээтэхпитина, кыаҕырдахпытына бэйэбит билэрбитинэн дьаһаһар бэлэлаахпыт.

Эппитим күүдүк, Туолуматтааҕы делянабытын ситэ кэрдэ иликкпит. Аны дьон тобоҕун хаппык тэриллэ анатан ылыаҕай. Онон ол делянабытын бэйэбитигэр ситэ туһаныллыахтарыгар туруорсабыт. Биһиги онтон маһы тиэйэрбитигэр Хоҥдуһан сылдьыбыт. Итиһэн суол алдьаммыт кэмигэр күһүн, саас уонна сайын улахан ардахтарга онгоһуулаах суолу тоҕута нэстэрки таһаарыллыбат. Бу бастакытынан. Иккиһинэн, саас муус устар ыйтан Түүйэ үрэҕэр туох даҕаны сылдьыбат буолар. Ол кэмгэ Туолуйаттан соҕотуоналаммыт маспытын Хоҥду үрэҕин устун таһар кыахтаҥа этибит. Ити нэһилиэньэни тутуу да, оттун да маһынан хааччыйыыбытыгар улахан кыахтары үөскэтиэ этэ.

«Инкорп» ыҥырар

Барнаулга тэриллибит «Инкорп» чаһынай лоҥбард аҕыйах ый иһигэр куорат олохтоохторо нэдэйбэттии сыһыаннаһыларын туоратта. Киин клиеннэригэр банк үгүс күнээх операциялара да суох кылгас болдьоххо кабэдэстик нэс ылар кыаҕы биэрдэ. Онуоха солуоҥка таҥастан олорор дьиэҕэ тиһэ биэрэххэ сөп. Ол алдьамматын - кэһэммэтин, сүпэтин «Сибирь—Аско» страховой компания мэктиэлиир.

Манна үлэлиир миэстэлэр аныгылыы суоттуур техниканан сэбилэммиттэр, ол операциялары түргэтэтэр уонна клиеннэри балыйыыны суох оҥорор.

Снимокка: кассир Наташа Клабукова клиеннэри мичээрдиэн көрсөр.

В. Садчиков фотота. (РИТА—ССТА).

КИМ ТӨҺӨ ҮҮТҮ ЫАТА?

Хаһаайыстыбалар структуралара уларыйан бэлэм үүт ыамыгар былырыыҥҥы таһымҥа тэҥнэбэр кыаллыбат эрээри, урукку отделениелары-ыан ыллахха, биллэрдик таҥнары түстэ. Ити, сүрүннээн, сана тэриллэр хаһаайыстыбалар оҥоруларын ситэ-хото буола иликтэриэн уонна учуоттаһар структураларга (бааһынай хаһаайыстыбаларын ассоциацияларыгар, предприятиеларга, совхоһтарга) сүөһү ахсаанын аҕыйаабытыттан, үгүс сүөһү малларга, биирдэм бааһынай хаһаайыстыбаларга бэриллибититтэн быһаарыллар. Холобур, Киляҥки бааһынай хаһаайыстыбатын ассоциацията диэнэйбиннэн, бу күнэргэ өртотуһан 3 центнер курдук үүт ыамар, ити былырыыҥҥыттааҕар лоп курдук анараанан кыра. Оттон «Бахсы» совхоз былырыын баччаларга күҥҥэ 14,1 центнери ыыр эбит буоллаҕына, билигин баара эрэ 8 центнери ыы олорор. Үүт ыамын уонна государство сакааһын толоруу тэтимин арай Эрилик Эристиин аатынан совхоз тутан иһэр курдук.

Ол эрээри үүт ыамыгар, дьиҥинэн, хаһыа да эбии аһылык, сүөһүгэ ситэ-хото бэриллибэтэ охсор. От буоллар букатын кыра. Дьэ ити кэнниттэн сүөһүттэн оҥуктээх үүтэс хантан кэлиэй даҕаны. Бу күннэргэ сыччах Хатылыга уонна Чакырга биирдии кормоцехтар «үлэлээри тураллар» диэн эрэннэрэллэр. Атыттарга ол кэпсээҥҥэ даҕаны турбат. Үгүстэр судургутутан, болтуйакалаан эрэ биэрэллэр. Ол даҕаны аатыгар эрэ. Итиҥэн кэлтэй комбикормга эрэ суоттаныы биллигин да хаалбат. Оттон кыһыҥҥы эбии аһылыгы баламнээһини биир да хаһаайыстыба саҕалыы илик. Ву кормоцехтары сөргүппэтэххэ, кыаллар да кыаҕа суох курдук.

Түмүктээн эттэххэ, от кырыымчыын, комбикорм буоллар былырыыҥҥыга быданнаан тиийбэт. Итиччэтигэр хаһаайыстыбалар, атын сана тэриллиилэр туохха суоттаналлар?

М.ПОПОВА.

ЗОЛОТИНКАҔА БАСТАКЫ РЕЙС

Эрилик Эристиин аатынан совхоз тиэйэр-таһар үлэлэргэ оройуоннаабы кинэ автопаркыны комсомолбүннээрэҥҥэ сэргэ комбикорм тиэйиитигэр Якутскайдааҕы автотранспортнай предприятие Бэстээхтээри филиалын кытта дуогабардаста. Бу коллектив барыта 400 тонна комбикорму Золотинкаттан тиэйиэхтээх. Бу күннэргэ үс автомашина бастакы кырыыһылы оногдо. Онно 48 тонна комбикорм аҕалылыннэ. Ити, сүрүннээн, Хоптоҕо уонна Хадаар отделениелэрын фермаларыгар сүөһэҥнэ.

Ол эрээри бу үлэ бытаарар чинчилэнэ. Өрүс туруор диэри ити дуогабардаах комбикорм бүтүнүүтэ аҕалыллыахтаах этэ. Совхоз бэйэтин автопарката субу күннэргэ отделеннеларга сүөһүнү маассабайдык өлөрүү ыытыллыарын эти тиэйиигэ тардыллына. Бу үлэ сүрүннээн бүттэ диэххэ сөп. Оттон оройуоннаабы автопарк коллектива улахан үлэтэ—Бүлүүттан от тиэйиитэ. Бу күннэргэ коллектив чоҕу тиэйиигэ ниэҕэ **кэмэлэбэр**.

Е. КОЖУРОВА.

ГОРНЯК АХСААНА АҔЫЙЫЫР

Нерюнгри, Сыл саҕаланыаҕыттан «Нерюнгринскай» разрез коллектива 51 миллиона аҕыйаата. Ититтэн үксүлэрэ идиһитах үлэһиттэр. Ол эрээри сүрүн пдалаах үлэһиттэр—экскаваторщиктар, бульдозеристар, дэлби тэптэрээччилэр—эмиэ барыталаатылар. Бу идэлэргэ үлэлээччилэргэ наадыйыы 8 бырыһыана итэҕэс турар. Ити үрдүнэн разрезка сана үлэһиттэри ылыы тохтотуллубута. Ол сир үрүт өртүн арыйар уонна чоҕу хостуур үлэлэр кээмэйдэрэ ыччаһынын кытары сибээстээх.

Владимир ОКОЛЬЗИН. (СИА).

БЫРААҺЫННЬЫККА КЫТТА

Сэтинньи 6—8 күннэригэр Нерюнгри куоранна Саха сирэ Россия састаабыгар киирбитэ 360 сыла туолуутугар аналлаах «Саха сирин талааннара» диэн улахан концерт А. Кулаковскай аатынан Культура уонна искусство кинигэр алтынньы 25 күнүгэр буолан аастта. Онно республикаҕа кинигэ биллэр оҕо коллективтара «Кэнчээри», «Дружба», Дьокуускайтан «Сюрприз», «Мозаика», оҥу тэҥэ биһиги оройуоммутуттан «Дьиэрэҥкэй» ансамбль кытыннылар. «Дьиэрэҥкэй» ыҥырар РСФСР культуратын үтүөлээх үлэһита Мария Герасимова «Үөҥүүлүөх» диэн ырыатын VI кылаас үөрэнээччитэ Слава Захаров толоруутугар доҕуһуоллатан үгүсүүлээтилэр. Үтүөүүт. Чуварчылаабы оҕо музыкальнай оскуолатын преподавателэ Клара Кирилина туруорбута. Музыканан доҕуһуолун толорбут эмиэ ити оскуола преподавателэ Владимир Синцев аатыгар алҕах ыһырэх ыал этилиннэ. Оттон ырыаһыт Слава Захаров концерт режиссеруун Л. А. Голубцова истиг эҕэрдэтин ылла.

Ити күн коллективтар уонна делегациялар салайааччыларга үөрэх министрэ Е. П. Жиркову, культура министрэ А. С. Борисовы кытта көрүстүбүт. Үөрэх министрэ юбилейынан сибээстээн оҕо ансамбллэрыгар харчынан бириэмийэлэри туттартаата. «Дьиэрэҥкэй» ансамбльга 150 тыһ. солк. анаата. Культура министрэ «Дьиэрэҥкэй» ансамбль коллективыгар өйдөбүнньук суругу, диплому туттаран туран Соҕуруу Кореяҕа оҥоһуллубут икки кассеталаах магнитофону бэлэхтээтэ. Оттон ансамбль уус-уран салайааччыта, каскиллээх эдэр үлэһит Иван Бушков махтал суругу тутта.

Түгэнинэн туһанан бу улахан бырааһынньыкка кыттарбытыгар үбүлээбит оройуоммут дьаһалтатытар, коме-тирэх буолбут Чуварчы орто оскуолатын саладатыгар, культура управлениетыгар ансамбль аатыттан нс сүрэхтэн махтал тылларын аныыбыт.

Н. ЗАБОЛОЦКАЯ, делегация салайааччыта, Саха Республикатын культуратын үтүөлээх үлэһитэ.

✦ *Советтар түбүктэрэ* ✦

УОРҔАЛАР ДЕПУТАТТАРА

РАБОЧАП Е. С. Хоютановы биир дойдулаахтара, уорҕалар, аастыт быыбарга сельсовет депутатыгар талбыттара.

—Евсей Софронович, быыбардааччыларыҥ эйэҕэ хаҥыҥ наказтары биэрбиттэрэй, толорон эрэҕин дуо, туох ыарахаттар баалларый?

—Уорҕаҕа байэтигэр быһыгга онорторуҥ диэбиттэрин астарбыппыт, детсады үлэлэтии баара, ол эмиэ туолбута. Маҕаһыынна туттарыҥ диэбиттэрэ да, бырайыата оноһуллан баран, үп суох буолан тохтоон турар. Ол аҕардас мин үтүөмэҥэн буолбатаҕа өйдөнөр. Сэбиэт уопсайынан кыһаммыытын уурдуҕа дии,— диир депутат.

Уорҕаҕа билигин 20-ча ыал баар. Үлэһиттэ—15, ортотунан 30—35 саастаах дьон. Ыарыыгы, ыччат сүөһүҥ көрөллөр,

—Депутат буолан туран, быыбардааччыларыҥ олохторун кэскилләэх оҥоруруга үлэлиэтиҥ дуо? Холобур, билигин сир-сир ахсын арыгыга умньаныы үлаатта, ыал буолбакка, сулумах сылдьар ыччат элбэх. Эһиэхэ ити өртүнэн хайдаҕый?

—Арыгылааһыҥ суох диэххэ сөп. Аастыт сыллаахха бэйэлэрин баҕа өртүлэриттэн ким ханна биллэриэн, кыахтааҕынан эмтэниттэрэ. Ыал буолуу чаҕа «Кыра учаастактар» диэн программа үлэлиирин саҕана элбэх этэ. Хардарыта сылдьыһыы, ыччат бэйэ-бэйэтин кытта болоруһуута кэҥээбитэ.

Төһө да кэнники этиҥитигэр «биллигин молтох» диэх курдук дорҕоон иһиллэн аастыгын иһин, Евсей Софронович Уорҕаҕа эһиил начальнай оскуолаҥ түттарыыны улахиэныгын туруорсар эбит. «Ол кыаллыбатаҕына, дьон оҕолорун эккирэтэн эмиэ көһүөхтэрэ. Уорҕа иччитэхсиһэриттэр тиһиэр»,—диир кини.

Эриэнэ Эристиин аатыҥан сомохо үрдэллэн, вэһиллэктэр бэйэлэрин бастарын бэйэлэрэ бас билиҥэр суолу таллылар. Хайахсыттар бааһынай хаһаайыстыбанан барбыт буоллахтарына, хадаардар коллективнай предприятиэнан үлэлиргэ сүбэлэспиттэр.

—Депутат кайҕаһар санаатыгар ити хайдаҕый, сөп хоһуннан өлөрбүт барыстаах буолбатаҕа буолуо дуо?

—Саамай сөптөөх быһаарыыҕыны ылыппыбыт дии саныыбын, Совхоһунан олоруу биһиэхэ барса суох. Кини сирдэр кытыы республикаларгын баайдарын дуолларын сүүрдэн ылалларын курдук, биһиэхэ да хаһан сир ордук сайдар балаһыанньата үөскээбитэ, үлэтин кырыылар толороллор, барса киһилэргэ иһэр.

—Билигин бааһынай хаһаайыстыбанан үлэлээтэххитиҥ, Уорҕа төбө сайдыа дии саныыгыт?

—Биһиги дьоммут бары эдэр буоланнар пай үлэлэтиэхтэригэр ноҕоотоох хаалыыһыбыт. Онон баайбыт-дуолбут да кыра буолуоҕа. Бааһынай хаһаайыстыбанан үлэлээһини үчүгэй кэлэйдэрэ, мин санаабар, социальнай сайдыыны ыһыллан хааччыйыа суоҕа. Кыра учаастактары сайыннарар программаны правительство салгыыра буоллар, ордук буолуох этэ. Ол суох буоллаҕына, араҕа, эстэр кэтталбыт улаатара буолуо.

—Олохтоох дьаһалта, Сэбиэт үлэлиилэр. Итиннэ структура киирбитин кэнниттэ Сэбиэт үлэтэ төһө тубуста?

—Хөс-хос үлэлиир курдукпут. Сэбиэт сокуоннары тутуһуннарыахтаах, бюджеты тыырыахтаах эҥин диэн буолар да, ол сокуоннарбытын бэйэбит да үчүгэйдик биллэппэтпит. Улахан тутуулары эрэ үбүлээһиниҥ барыллаан оҥоробут, үппүт курдат баран иһэр. Уорҕаҕа үһүс сылын хотон тутуллар да.

Ыаллыбат. Ол тутулун наҕыыта үрэ кварталына котельнай тутууга саҕаланыахтаах.

Депутат Е. С. Хоютанов — Герой-иһэ оҕото. Элбэх оҕолоох ыал сиэринэн уолларын кыра эрдэҕиттэн үлэ үөрүйэхтэригэр уһуйбуттара, төрөөбүт түөлбэтигэр тардалы иҥэрбиттэрэ. Евсей инженер-механик идэтин ылан, кэргэниэнэн баран, атыттар курдук уос сирдэргэ таласпакка, аҕыйах ыллаах Уорҕаҕа хаалбыта. Ыксa ыаллара, биир-икки үлэлиир дьоно киниини итэҕэйэн, эрэнэн депутатынан талбыттара. Сыыс тарбатах эбиттэр—Евсей Софронович быыс булбат үлэтиттэн бириэмэ чорботуһан дьонун-сэргэтин, Уорҕатын туһа диэн туруорсар, эккирэтиһэр.

М. СИДОРОВА.

● *Биһиги биир дойдулаахтарбыт* ●

БОЛУЙОК

Дириҥ да өйдөбүллээх тыл. Сахалар бытыргыттан байылгыга диэри төһө болүйүктээх эбиппит буолла?

Былырыҥ цивилизацияҕа сайдыбыт ытатыгар Грецияҕа тус-туспа омуктар биллиһэллэригэр саныардар бөшкуруйустарыныын «Эйиги хас поэттаахпытый уонна философтааххытый?»—диэн эттэ. Кырдьык, поэт биир дьиктизэхэй строката бүтүн норуоту абылыан, философ биир кылгас этиитэ үйэлэр тухары түгэҕин булларбакка тыыннаах буолуон сөп. Итиннэхэ хабаанаахтык суруйбута быыыт «Кыым» хаһыат балаҕан ыйын 16 күнүгэҕи нүөмэригэр философ, профессор Б. Н. Попов биир дойдулаҕа философ Д. С. Макаров туһунан кэпсиригэр уонна «саха киһитэ атын омуктуун бодоруһуутугар хаһан философтардааҕын кэпсиригэр биир бастакынан Дмитрий Степанович Макарову тарбахха баттыаҕа» диэбит. Биһиги, бикпдэспит Дмитрий Степановичтыын биир алаастан үөскээбит доҕоро, никаслаат отутус сыллаахтан билсибит табаарыһа буолбарбытынан, итэ ыстатыйаҕа сүрдээҕин астыммыбыт, биһиргэтибит уонна Борис Николаевичка махталбытын тиэрдэбит.

Ураты үлэлэри хаалларбыт философ туһунан эдэр көтүөнэ ити ыстатыйаттан тахсыы элбэҕи биллэҕэ, утумнааччылар, кини аатын, үлэтин үйэтитэргэ да бэлэмнээччилэр суох буолбатахтарыгар эрэнэбит.

Дмитрий Степанович 1917 сыллаахха Сылаҥҥа төрөөбүтэ, төрөппүттэрэ Ыстапаан уонна Даарыйа ыырдарыттан ырааппатах, тиэрэгэлиэриттэн тэйбэтэх дьон этилэр. Элбэх оҕолоох ыал кыралара Миитэрэй үөрэххэ тардыстыылаҕын өйдөөн үөрэппэрэ көҥүллэбиттэр. Онон уол бастаан Сылаҥ начальнай, онтон Чурапчыга кипрэп нолхоотаах ыччат оскуолаларын бүтэрэр. Өрүү да үчүгэй үөрэхтээх Дмитрий 1937 сыллаахха Чучитааҕы ведучилищены түйгүнүк бүтэрэн велосипедыйан наҕараадаламмыта.

Дмитрий Степанович үлэтин Алаҕар толорута суох, орто оскуолатыгар пуучча тылын уонна история учууталынан саҕаламмыта. Сотору буолаат үлэҕэ дьулуурдаах, билиллээх-көрүүлээх эдэр үлэһити ороһуоннааҕы үөрэх салаатыгар инспекторынан ылыыттара, онно сэбиэдиссэйин да солбуйара, биллигин кини илии баттаһыннаах элбэх бириэҥин көрүөххүн сөп. Сана инспектор бин бириэмийэлээбит велосипедтарынан оройуон нэһилиэктэрин оскуолаларын кэрийэн үлэ боҕоноу тэрийэр. Маҥ (Н. С. Соловьев) оччолорго Кытаанахха директордыы олордохпуна, кэлэ сылдьыбыта, элбэх көмөҥү оҥорбута, сүбэни биэрбитэ. Дьэ ити кэлэтэн биллэбит.

1940 сыллаахха Дьокуускайдааҕы учууталлыстиитутыгар үөрэҕэ киирэр, 1940 сыллаахха фронтаан эргиллэн кэлээт, институтугар үөрэҕин салҕаабыта уонна түйгүнүн бүтэрбитэ, историк идэтин ылбыта.

Өр кэмнэ партия обкомун лекторынан үлэлээбита, хаһахтан хостоон эрэр курдук, олус интэриэһинэйдик, дириҥ ис хоһоонноохтук кэпсэн сүүкүйара. Оттон үрдүкү партийнай үөрэх аспирантуратыгар үөрэҕэ кайдаттаһай диссертацыятын ситиһиилээхтик көмүскэспитэ. 1961 сыллаахтан 30 сыл тохтоло суох СГУ-га үлэлээбитэ. Элбэх саха ыччата кини ыһыытын аастыта уонна наука үрдүк ыпчаалыгар тахсыбыта. Наука доктордара филолог Н. Д. Дьячковскай, философтар Б. Н. Попов, Е. М. Макаров да аттара элбэҕи этэр.

Өр сыллардаах үлэтин бинир сүрүн түмүгүнэн «Норуот муударыһа» диэн кинигэ буолар. Философ олоҥхоҕо ураты суолтаны биэрэрэ, норуот бу сүдү айымныытын бары өртүнэн үөрэппитэ уонна 1976 сыллаахха университет студеннарыгар олоҥхону үөрэтэр курууһуоганнын үлэлээпитэ. Онно дьарыктаммыттар билигин наука кандидаттара буолуулар.

Саха норуотун чулуу уола Максим Аммосов үлэтин, олоҕун дьаһайан үөрэппитэ. Субу соторуттаҕына «Чаҕылхай Максим» диэн үлэтэ бэчээттэнэн тахыста. Итинн таһыынан Д. С. Макаров—100-чэкэ научнай ыстатыыалар автордара.

Норуот духовнай баайын оро көтөҕүгэ үлэ үгэнэйэн ыытылла турар, сорох-сорохтор, урут аанньа ахтыбаттыы сыһыанаспыттар, сыһыаларын билигин ойдөөн, норуот ырыаһыттарын, олоҥхоһуттарын, мууларай ойдөөхтөрүн айымныыларын кыырпаҕынан да буоллар хомуйарга турунуулар. Оттон Дмитрий Степанович ити кэскиллээх дьыаланы бэрт эрдэ ойдөөбүтэ, үгүстүк ыралаһан хомуурунньук бэлэмнээбитэ. Ол эрээри ону таһаарарга кырымычык кэм уба-аһа тиийбэтэ атахтыыр. Биһиги, биир дойдулаахтара, норуоппут туһугар өлөһуллар бу үтүө дьыалаҕа көмөлөһөхпүтүн сөп этэ. Быһаччы түһэйан ороһуоммут дьаһалтатын баһылыгар И. С. Сивцевкэ бу үлэ күн сирин көрөрүгэр көмөлөһүө диэн сүпкэннии эрэнэбит.

И. Ф. СЛЕПЦОВ,
Сылаҥ нэһилиэгин бочуоттаах гражданина,

Н. С. СОЛОВЬЕВ,
ороһуон бочуоттаах гражданина.

ФЕРМЕР ПОСКРЯКОВ ИЭДЭЭНЭ

Воронежскай уобаласка Кривоборье дэриэбинэ олохтоохторо фермер Владимир Поскрякову кытары ыарсибиттэрэ уонна Рамонскай ороһуон администрацията киниини кытта 75 гектар сири арендалыыр туһунан дуогабарын кетүрэргэ кордоһорго бэйэлэрин түмсүүлэритэр ыҥыраастаабыттара. Баһыыһайдар фермер бас билиитигэр бэриллибит урукку өлгөм оҥуруот аһын биэрэр хочо сир икки сыл сыыс отунан бүрүллэн сытарыттан ыһыыйаллар.

Владимир Петрович Поскряков байэтин дохуотунан уулуссаны асфальтатыах, маҕаһыыны, оҕо садын туттарыах, водопроводу тартарыах буолбута. Билигин ситэ бүппэтэх тутуулары, аһаҕас халлаан анныгар дьэбигэс сиэтэ сытар техниканы хаалларар, ол үрдүнэн дэриэбинэ олохтоохторун сүрэхтэрэ суоҕунан, уоруйахтарынан аатталыыр. Закарпатьеттан наймылаһан аҕалбыт үлэһиттэрэ эмиэ хомолтолоохтор: сыл аҥарыгар «хаһаайын» хамнас диэн толооботох.

Хаһан эрэ мөлүйүөн аҥардаах чэпчэтиллибит кредити ылан баран фермер хоһоонтоохтук дьаһанарга быһаарыммыта, хара буордаах сиргэн уонунан тонна бородууксуйа ситэ ылыллыбатаҕа. Хаһаайыстыба бары сиҥиэнэн көтүрүтэ барар. Ороһуон администрацията үчүгэй уруок бэриниэ—көрдөөччүнү сэттэтэ иэдэйдээн баран сирдэ биэр.

Сиэмэкка: наймыға үлэлиир Марина Макарова уонна Елена Борко В. Поскрякоптан сыл аҥарын устата хамнас ылбатылар.

С. Губской фотота (РИТА—ССТА).

„Ымыы"—сага детсад

Мындаҕаайылар таас варианныын тутуллан быйыл үлэҕэ киирбит детсадтарын «Ымыы» диэн ааттаатылар. Ити тылга дьон-сэргэ үтүөэ баҕарыыта, кэрэҕэ дьулуһуута толору этиллэр.

Бу түөрт группалаах детсад сэбиэдиссэйинэн үлэлээбит опыттаах ...бина Николаевна Ха-

...ритонова анаммыт. Былаанна көрүллүбүтүнэн 75 миэстэҕэ билигинэ 95 оҕо ылыллыбыт. Олору иитиигэ, көрүүгэ-харайыыга уопсайа 30 үлэһиттээхтэр. Оҕолору икки группаҕа хайыһан үлэ чаҕа бүтүөр диэри уонна түүнүгү кэмнэ кэрэллэр. Ити фермаларга үлэлээччилэргэ улахан чэпчэтиниэн буолар.

Нэһилиэнньо көрдөөһүгүн уҥуоттаан, детсад салалтата үһүгэр диэри саастаахтарга сана группаны аста. Онно билиэгитэ 10 оҕо ылыллыбыт. Итини таһыынан алта саастаахтары эмиэ киллэрдилэр. Кинилэр—26-лар. Олор аналлаах программаны оскуолаҕа үөрэнэллэр.

Сана детсад бары инвентара ылыллара эрдэ фонданан, ассо «Мындаҕаайы» совхоз баар эрдэҕинэ, быһаарыллыбыт буолан, барыта кэмигэр көһүннэ. Иннэ гынан сылаас, тымныы уунан, туҥсаҕай дьиэнэн-уоттунан хааччыллыыллаах «Ымыы» детсад толору күүһүнэн үлэлээһинин саҕалаата.

С. ПОПОВ.

Туох диэҥий, олус ыарахан

Дьокуускай балаҕан ыйытар киниэ сыр сааһатыгар РФ «мүкүр лидериэнэ» буолла—406 солкуобай, оттон киниэ хаппыыста—118 солк. (бу бородууксталар саамай намыһах сыанналара: Новочебоксарскайга 99 солк., Новай Осколга 6 солк. 93 харчы).

Аһылык сүрүн бородуукталарын 19 көрүҥүттэн турар саамай кыраны туттааччылар иэдиилэ устата

Сир реформатын иккис түһүмэҕэр киирдибит. Бастакы түһүмэххэ төһө сир баара чуолкайданна, бинрдии дууһа, үлэһит өлүү сирии ортоку кэмэйэ быһаарылыннна. Сири үллэрии курдук ураты уустук үрдүруоска итп бастакы хардыы тэмсу уган ылыы эрэ курдук. Үлэлээн, ылсыһан истэх ахсын жуналар бопируоостар бинртэн-бинр күөрэйэн иһэллэр.

Бу күнпэргэ нэһилиэктэргэ сиргэ инвентаризация туттарыллаллар. Итп хайдах-туох ыытыллан эрэрки? Ол туһунан биһиги корреспондеммыт С. Смирнова сир реформатын ыытар оройуоннаағы комитет кылаабынай специалиһа Д. Д. Лазаревы кытта кэпсэттэ.

Сир реформата

ХАҺААЙЫННЫЫ ТУҺАНЫАХХА

—Дмитрий Дмитриевич, сир балансатын билигин хаардаахха ыытар кыллар дуо уонна ол төһө чуолкай буолуой?

—Дьиҥэр, сир уонсай нэнэ биллэр—40 тыһ. гектар ходуһа, 60 тыһ. гектар мэччирэҥ сирдээхпит. Нуотараҕа 2000 гектар курдук сир сыһыарыллыбыта туспа көрдөрүллэр, оройуон балансатыгар киирэр. Туһаныллар сир 1989 сыллаағы картаҥан ылылла сылдьар. Аны киэ төһө сири бас билэрин, сир хаачыстыбаннай туругун, төһөтө оҥоһуулаағын, туһаныллыбаҕа төһөтүн хас биирдии хаһаайыстыба, предприятие, бааһынай хаһаайыстыба уонна биирдиилээҥ анал фондаттан ылбыттар киэнэрии сельсоветтар чуолкайдаан түһэриэхтээхтэр. Бу үлэ адьас бытаан. Биигиттэ үс-түөрт эрэ нэһилиэк киирэн ааҕыста. Онтон уратылар билбэттэрэ-көрбөттөрө да үгүс. Холобур, «Мугудай» сылгы заводун балансовай комиссиятын түмүгүн саар бахтаҥ агрономнара хаста да чуолкайдаһа сырытта. Итиннии кырыиыы этиттарга да баар.

Бу үлэ технической өрт Оттон дьиҥ дьыалатыгар булкуллуу букатын элбах. Бастатан, туһаныллар сир иэнэ чуолкайа суох. Бу эрдэттэн да биллэр суолга миэстэлэргэ болҕомто ууруллубатаҕыи түмүгэ. Оскөтө бэриллэр өлүү сири картаҥан буолбакка, сайыҥыттан биирдии мээрэйдээн биэрбит буоллар, үгүс мөккүөрдээх боппуруос быһаарыллыбыт буолуоҕ этэ. Оттон сир быһыыта уларыйар. Холобур, иээн-үс сыллаағыта уу аныгар сыппыт сир оттоюр ходуһа буолар эбэтэр, төттөрүтүн, ходуһа сөкүнэн, талаҕыттан бүрүллэр. оҥоһуулаах сирдэр, бааһыналар киэнниллэр эбэтэр, төттөрүтүн, быраҕыллаллар. Бу эмиэ чуолкайдык кэстүохтээх. Мэччирэҥ эмиэ кыарыыр-кэппир. Билигии бааһынай хаһаайыстыбаҕа барыыһан уонна биирдиилээн дууһанан сири түҥэтиниэн балары хатаан көрөр наада.

Дьэ, маныаха биирии өйдөөн биэрбэтэхтэриттэн эбэтэр, билэ-билэ төттөрүлэспиттэриттэн этэ. Холобур, сельсоветтарга анал фонд сирдэри биэрэр туһунан төһөлөөх мөккүстүбүт, өйдөтүстүбүт этэй? Араастаан бырыһыанньаа да көрбүппүт. туһаныллар сир 30 бырыһыанын анал фондаҕа биэрэбит этиии диэн. Билигии балаһыанньа чуолкайданна: хаһаайыстыбалар үлэһиттэрии ахсааныыан киһиэхэ 10-нуу, кэртэттэригэр, оҕолоругар 2-лии гектары сыһыартараллар. Онтон ордукка тардыһыахтарын иолуок хааччахтыаҕа. Сир иолуога билигии улаата турар, категориятыттан, хаачыстыбатыттан тутулуктанар. Туһаныллыбат сиргэ ким иолуок төлүөн баҕарыай? Итп—биирэ, Иккиһиигэр, сельсоветтар төбөлөн албах сири бас билээллэр да, киниилэргэ ол барыстаах түгэтэр сирдэрии иолуогун 40 бырыһыыла байэлэритэр хааллар. Онон элбэх сирдээх сельсовет дьонуи барытын сирдиэҕэ, ордугун арендалыаҕа.

Хаһаайыстыба оҥоһуулаах сирин эрэ илдьэ хааларга кыһаныыҕа, бааһынай хаһаайыстыбатыиан барар киһитэ эрдэ кинээхэ аҕыллла сылдьар 10 гектарын илдьэ барыаҕа.

Билигии сельсоветтарга уонна оройуон дьаһалтатыгар барыта 28492,8 гектар сир анал фондата баар. Кэлэр сылга өссө элбинр чинчилээх; коллективнай хаһаайыстыбалар, совхозтар ордор сирдэрэ киинлэр дьаһаллартыгар бэриллиэҕэ.

Сир атыыламмат. Арай бааһынай хаһаайыстыба сирэ көлүөиттэн көлүөнэҕэ бэриллэн туһаныыга хаалыан сөп. Оттон биирдиилээн дьоп киэнэ олохтоох нэһилиэктэр администрацияларыиан, киинлэр тэрийбит комиссияларын көрүүтүнэн улаһайыан сеп. Холобур, бырыһ өдүү сир ылбыттар ортолорутар биир хотуур түспэт сиригэр тиксибиттэр бааллар. Оларго администрациялар кэлэр сылга төбө сир баарытган көрөн, сайабылыанньалаһыгар олоҕуран, атыи сири аныахтарын сөп. Онон быйыл ылбыт сир үйэ саас тухары сыһыарыллар диэн өйдөбүл олоҕо суох.

—Сайыллыаһын туһунан тугу сырдатыаҥ этэй?

—Маныаха дьон сапа ылсан эрэр. Үксүлэрэ өбүгэлэрии сириттэн көрдүүллэр. Сайабылыанньалар ордук компенсация олохтонуоҕуттан элбэтиллэр. Коллективнай үлэлээһиигэ үөрэммит дьон, дьиҥэр, сайылыкка биирэ чөмөх төһөрө сөп. Отчотугар электролиниияны тардыы, суолу оҥоруу табыгастаах буолуо этэ. Кылаабынай, ханна да дьон сайылыктааһыига туруорсуутун бары өртүнэн өйүүр наада. Бу эмиэ сири өлүүлээһиии кытта быһаччы сибээстэөх буолан уустук тардаах.

Түмүктээн эттэххэ, билигии сири дууһанан, бааһынай хаһаайыстыбаиан түҥэтии бара турар. Маныаха кыалларыиан дьон баҕатын толору учуоттуур, өйүүр сөп. Сир реформатын сүрүи соруга—хас биирдии киһиии сирдээһии, сир хаһаайыннаах буолуутун ситиһии. Сири уиинары тарпаккын, онон олүү сири ордук толору, көдьүүстээхтик туһанарга кыһаныы наада.

● Хайдах олороҕут, тыа ыала? ●

Күһүҥҥү киһи —күлбүтүнэн

Сахаларга «Саҥаны иһи—салбаммытыиан, күһүҥҥү киһи—күлбүтүнэн» диэн бэртээхэй өс хоһооно баар. Ону оройуон биир саамай уһун учаастагар —Мэлдьэхсиҥэ тиийэ сылдьаммыт өссө тоҕуо итэҕэйдибит. Ыал үксүи күүлэтэ куруҥ тыа куобахтарыиан, нүөх далай көмүс хатырыктаахтарыиан туолбутун астына көрөҕүн, көрсүбүт дьонуҥ күлэ-үөрэ көрсөллөр. Кэпсээинэрэ даҕаны байым-талым. Хайдах эрэ рынок шар тыына Мэлдьэхси олохтоохторуи хаарыйбатаҕын курдук. Булт-алт туһунан сурастахха урукхулуу шестии, кэриэйдии сатаабаттар.

—Быйыл балыгы баланча сиатибит,—дьаһалтаҕа дьиэ таһыгар «Москвичтарын» көрүнэ сылдьар икки эдэр уол биһиги ыйытыыбытыгар хоруйдаан. —Куобах даҕаны ол сиэриигэ сии кэллэҕэ дии,—салгыы эбэи этэллэр.

Ас-үөл маииык татыи кэмиэр болдьоҕор уонна көҥүллээх сэбиэкэи-сэбиргэлиинан бултуулларга сөп буоллаҕа дии. Эдэр саас эрчимии урдүтэр эргичиһбохтиир уолаттар хайдах бултаабыттарын, туох кэр-күлүү баарын кытта кэпсиир дьон буолан биэрдилэр. Холобур, хоп тоҕолор Мыыльыаны тардан барбыттарын кэииэ тиийэииэр биирдии куул талыы собоиу баспыттарын туһунан уустаан-ураиньаан сэһэргэстилэр. Булка эдэрдиин-эмэиньин бары бииргэ, сүбэлэрин - соруналарын холбоон сылдьыбыттарын улахайиык астыммыттара тастарыттан көстөр. Сорохтор үгүс ыаллар кэтэх хаһаайыстыбаларыгар балаһча сүөһүҥ ниитибиттэрии, бары кэриэтэ идэһэлээхтэрин туһунан киэи тутта этэллэр. Билигии Мэлдьэхси бөһүөлэгэр эдэр ыаллар дьиэ тутта сылдьаллара эмиэ умнуура хаалбата. Бу кыракый бөһүөлэк иииикитии өссө үүнэр-сайдар кэскиллээҕэ, ол кыалла илиҥ эмиэ ахтылыиа.

Олохтоохтор биригэдэ анардаа үүтү эрэ ыаһыиыиан дьарыктанарыттан астымматтарын биллэрэллэр. Бөһүөлэккэ оҕолууиуруулуун 150-иа киһи олорор ууһу. Итп кырата суох күүһү таба аттаран хаһаайыстыба хаииык баҕарар көрүҥүи сайыиарар кыахтар ситэ туһаныллыбаттарыи баллэтиллэр. Биригэдэ салалтата кэскиллээх боппуруостарыиан дьарыгырбатын, күиээҕииэи эрэ түбүгүрэрии, оинооҕор тутуута 1987 сыллаахха саҕаламмыт 100 сүөһү киһи кэлэииэр хотоио быйыл даһыиы үлэҕэ киирбэтэҕии, мэччирэҥ уоииа ходуһа сирдэрии бүтэйдээһии олөх умнуура хаалбатын, олохтоох уулары хаһааныыга, сири тупсаран оиоруура үлэ мыттыллыбатын, социальнай тутуулары ыытыыга суолта өссө ситэ бэриллибатин тоһоҕолоон ахталлар. Бүтэйдээһии курдук кэскиллээх боппуруоһуиан дьарыгырыыга бириигээдээ ыыах суох буолбатах. Билигии учаастакка бииР ДТ, биэс МТЗ маркалаах тракторлар бааллар. Дьоҕус бириигээдэлэри тэрийтэлээи, ити техиикалары аттаран туһаиааха бүтэйи балаһча тутар-кыахтар баалларга мүлчү тутуллубут.

Таҥар үлэтэ кыайтарбакка быйыл тутуллубут квартальнай котельнайдара дьыл баччатыгар диэри үлэҕэ киирэ иликс. Оиои оскуола, культуп, маҕаһыын тоҥои тураллар. Ол иһии сөлөлору киэи дьиэлээх ыаллартга түмэи, сороховорун учуутталлар дьиэлэриигэр тиийэииэр үөрэталлэр. Оттои маҕаһыын чаһыиай дьиэҕэ үлэлиргэ күһэллибэтта ыраапыт. Билигии Мэиэ-Хаиаластаи иэки киһи кэлэииэр котельнайы таҥыыны ыыталлар. Эрдэттэи кыһаллыбыт, сүүрбүт-көппүт эбитэ буоллар, ити үлэ дьыл сылааһыиа саба тутулуохтаах этэ. Дьоиу кытта ыыса сибээстээхтии үлэлээбэттэи, сүбэлэспэтэи нэһилиэииэҕи күииээҕи кыһалҕатыгар үөс күүр ыарахаттар суох буолбатахтар.

—Ааспыт өртүгэр партия уонна правительство үс суол алҕаһы оҥорбуттара бүгүҥүгү олохтуу ыараһыиытар тиэртэ,—диир Мэлдьэхси бииР кырдьаҕас олохтооҕо А. С. Родионов. —Бастакытыиан, колхозтары аһытэллээи бараннар, совхозтары маассабайдык тэрийтэлээбиттэрэ. Оттои олор государство көмөтүгэр тирэҕирэи, дьоиго үрдэ суох элбэх хамнаһы төлөөбүттэрэ мэлдьэх буолбатах. Онон дьон үлэлээбэккэ эрэ босхо харчыны эккиротиһиииэи үлүһүйбүттэрэ. Иккиһиигэи, хаһаайыстыбалары аһара бедөигүтэииэр, дьон киии бөһүөлэктэргэ тардыспыттара. Оино киирэииэр үлэтэ суох таах сылдьыбыттара, оҕолорбут тыа хаһаайыстыбатын туһалаах үлэтиигэи дьарыктаммаккалар, иллэг бириэмэлэрии ускул-тэскил сылдьыыиыиан, араас бараһаастары оиоруунан атаарбыттара. Үсүһүиэи, дьоиу сиртэи тэйитии таһаарыллыбыта. Онон киии бөһүөлэктэргэ оломмут оҕолорбутун үлэҕэ интэр кыахпыттыгар маиыыпыт. Ол иһии билигии оту сатаан охсор, муиньар, кэбиһэр, сири кытта таба үлэлиир оҕолорбут ыраах хоторо быйыл даһыиы үлэҕэ киирбэтэҕии, мэччирэҥ уоииа ходуһа сирдэрии бүтэйдээһии олөх умнуура хаалбатын, олохтоох уулары хаһаааныыга, сири тупсаран оиоруура үлэ мыттыллыбатын, социальнай тутуулары ыытыыга суолта өссө ситэ бэриллибатин тоһоҕолоон ахталлар. Бүтэйдээһии курдук кэскиллээх боппуруоһуиан дьарыгырыыга бириигээдээ ыыах суох буолбатах. Билигии учаастакка бииР ДТ, биэс МТЗ маркалаах тракторлар бааллар. Дьоҕус бириигээдэлэри тэрийтэлээи, ити техиикалары аттаран туһаиааха бүтэйи балаһча тутар-кыахтар баалларга мүлчү тутуллубут.

Таҥар үлэтэ кыайтарбакка быйыл тутуллубут квартальнай котельнайдара дьыл баччатыгар диэри үлэҕэ киирэ иликс. Оиои оскуола, культуп, маҕаһыын тоҥои тураллар. Ол иһии сөлөлору киэи дьиэлээх ыаллартга түмэи, сороховорун учуутталлар дьиэлэриигэр тиийэииэр үөрэталлэр. Оттои маҕаһыын чаһыиай дьиэҕэ үлэлиргэ күһэллибэтта ыраапыт. Билигии Мэиэ-Хаиаластаи иэки киһи кэлэииэр котельнайы таҥыыны ыыталлар. Эрдэттэи кыһаллыбыт, сүүрбүт-көппүт эбитэ буоллар, ити үлэ дьыл сылааһыиа саба тутулуохтаах этэ. Дьоиу кытта ыыса сибээстээхтии үлэлээбэттэи, сүбэлэспэтэи нэһилиэииэҕи күииээҕи кыһалҕатыгар үөс күүр ыарахаттар суох буолбатахтар.

—Ааспыт өртүгэр партия уонна правительство үс суол алҕаһы оҥорбуттара бүгүҥүгү олохтуу ыараһыиытар тиэртэ,—диир Мэлдьэхси бииР кырдьаҕас олохтооҕо А. С. Родионов. —Бастакытыиан, колхозтары аһытэллээи бараннар, совхозтары маассабайдык тэрийтэлээбиттэрэ. Оттои олор государство көмөтүгэр тирэҕирэи, дьоиго үрдэ суох элбэх хамнаһы төлөөбүттэрэ мэлдьэх буолбатах. Онон дьон үлэлээбэккэ эрэ босхо харчыны эккиротиһиииэи үлүһүйбүттэрэ. Иккиһиигэи, хаһаайыстыбалары аһара бедөигүтэииэр, дьон киии бөһүөлэктэргэ тардыспыттара. Оино киирэииэр үлэтэ суох таах сылдьыбыттара, оҕолорбут тыа хаһаайыстыбатын туһалаах үлэтиигэи дьарыктаммаккалар, иллэг бириэмэлэрии ускул-тэскил сылдьыыиыиан, араас бараһаастары оиоруунан атаарбыттара. Үсүһүиэи, дьоиу сиртэи тэйитии таһаарыллыбыта. Онон киии бөһүөлэктэргэ оломмут оҕолорбутун үлэҕэ интэр кыахпыттыгар маиыыпыт. Ол иһии билигии оту сатаан охсор, муиньар, кэбиһэр, сири кытта таба үлэлиир оҕолорбут ыраах хоторо быйыл даһыиы үлэҕэ киирбэтэҕии, мэччирэҥ уоииа ходуһа сирдэрии бүтэйдээһии олөх умнуура хаалбатын, олохтоох уулары хаһаааныыга, сири тупсаран оиоруура үлэ мыттыллыбатын, социальнай тутуулары ыытыыга суолта өссө ситэ бэриллибатин тоһоҕолоон ахталлар. Бүтэйдээһии курдук кэскиллээх боппуруоһуиан дьарыгырыыга бириигээдээ ыыах суох буолбатах. Билигии учаастакка бииР ДТ, биэс МТЗ маркалаах тракторлар бааллар. Дьоҕус бириигээдэлэри тэрийтэлээи, ити техиикалары аттаран туһаиааха бүтэйи балаһча тутар-кыахтар баалларга мүлчү тутуллубут.

Таҥар үлэтэ кыайтарбакка быйыл тутуллубут квартальнай котельнайдара дьыл баччатыгар диэри үлэҕэ киирэ иликс. Оиои оскуола, культуп, маҕаһыын тоҥои тураллар. Ол иһии сөлөлору киэи дьиэлээх ыаллартга түмэи, сороховорун учуутталлар дьиэлэриигэр тиийэииэр үөрэталлэр. Оттои маҕаһыын чаһыиай дьиэҕэ үлэлиргэ күһэллибэтта ыраапыт. Билигии Мэиэ-Хаиаластаи иэки киһи кэлэииэр котельнайы таҥыыны ыыталлар. Эрдэттэи кыһаллыбыт, сүүрбүт-көппүт эбитэ буоллар, ити үлэ дьыл сылааһыиа саба тутулуохтаах этэ. Дьоиу кытта ыыса сибээстээхтии үлэлээбэттэи, сүбэлэспэтэи нэһилиэииэҕи күииээҕи кыһалҕатыгар үөс күүр ыарахаттар суох буолбатахтар.

—Ааспыт өртүгэр партия уонна правительство үс суол алҕаһы оҥорбуттара бүгүҥүгү олохтуу ыараһыиытар тиэртэ,—диир Мэлдьэхси бииР кырдьаҕас олохтооҕо А. С. Родионов. —Бастакытыиан, колхозтары аһытэллээи бараннар, совхозтары маассабайдык тэрийтэлээбиттэрэ. Оттои олор государство көмөтүгэр тирэҕирэи, дьоиго үрдэ суох элбэх хамнаһы төлөөбүттэрэ мэлдьэх буолбатах. Онон дьон үлэлээбэккэ эрэ босхо харчыны эккиротиһиииэи үлүһүйбүттэрэ. Иккиһиигэи, хаһаайыстыбалары аһара бедөигүтэииэр, дьон киии бөһүөлэктэргэ тардыспыттара. Оино киирэииэр үлэтэ суох таах сылдьыбыттара, оҕолорбут тыа хаһаайыстыбатын туһалаах үлэтиигэи дьарыктаммаккалар, иллэг бириэмэлэрии ускул-тэскил сылдьыыиыиан, араас бараһаастары оиоруунан атаарбыттара. Үсүһүиэи, дьоиу сиртэи тэйитии таһаарыллыбыта. Онон киии бөһүөлэктэргэ оломмут оҕолорбутун үлэҕэ интэр кыахпыттыгар маиыыпыт. Ол иһии билигии оту сатаан охсор, муиньар, кэбиһэр, сири кытта таба үлэлиир оҕолорбут ыраах хоторо

ну бэрт сэдэхтик көрүөххэ сөп. Урут туһана сылдьыбыт ходуһаларбыт, бааһыналарбыт оһорбо сирдэргэ кубулуйбуттара, сэтиигэриигэи, сытыган эрбэһиигэи бүрүллыбыттэрэ, туһаттан тахсыбыттара. Итиэр охсуулартар оиоруи таһаарыы биллэрдии ааччатыллыбыта.

Оиои билигии ити аҕастары көииэрэр сыалтан, дьоҕус колхозтарыиан олорор табыгастаах дии саныыбын. Биирии, мэлдьэхсиилэр, урукку «Кыһыл сис» уонна «Тахсыбыт сарданга» колхозтар сардэрии ыламмыт туспа нэһилиэк буолуохтутун, хаһаайыстыба тэриниэхпитии сөп этэ. Сирдэрэ-уоттара кыраҕаһыиан колхоз территориятын хоитоҕолор ыллыыр даҕаны, онуоха собуллаһаллэр. Бодоҥсүтүү содула сиртэи турунтаах үүиүүнү ылыыга улахаиыык охсубутун тоһоҕолоон болиэтиилээр. Ол курдук, оттоиор ходуһалар ыаайан оттоюмоиоолор сэтиигэриигэи бүрүллүүлэрэ, сытыган эрбэһиигэи саба үүиүүлэрэ, бүтэйдээһиигэи ыһыыиан, хаһаайыстыба атын да салааларын сыииыарыыиан кэскиллээхтик дьарыктаиар үтүө баҕалаахтар.

С. АЛЕКСЕЕВ.

туттар набордарын сыаната —776 солк. 32 харчы, онон Дьокуускай Россияҕа Магадаи (953 солк. 53 харчы). Камчаткатааҕы Петропавловскай, Махачкала уонна Владивосток кэпиилэритэи бэйис миэстэҕэ турар.

Пенсия саамай кыра кэмэйиттэи, 2142 солкуобайтан аһылыкка ороскуот үс гыммыт биирэтэр тэииэһэр. Билларии курдук, алтыиньы 1 күиүттэи үлэлээбэт пенсионердар пенсиялара 50 бырыыыан үрдэтиллибитэ, оттон 1993 сыл тохсуиньу 1 күиүттэи ол, сии хамнас алын кээмэйии курдук, өссө үрдэтиллиэҕэ.

Оттон хаппыыстаҕа сыана олоҕо суох үрдэтилиннэ дииллэр Саха Республикатын үбүи уонна экономикатын министерствотыгар. Ити эргиэи сорох эрэ точкаларыгар буолуоп сеп, ол сокуону кэһиинэи буолар. Билигии муиутуур (дотацияны киллэрэи туран) сыана 1 киилэ хаппыыстаҕа 50 солкуобайыкан, хортуоппуйга 45 солкуобайыкан быһыллыыыа.

Светлана ЛОМАЧ. (СИА).

● Спорт ● Спорт ● Спорт ●

„ДИНАМО“ ТҮҺҮЛГЭТИГЭР

Алтынньы 23—25 күннэригэр Дьокуускай куорайга «Динамо» ДСО 1977—1978 сылларааҕы төрүөх уолаттарга бокска бирдиилээн бастыыр иһин күрэхтэһиигэ буолан аастА. Онно барыта 85 уол кыттыһа.

Биһиги оройуонтан 3 эдэр боксер Хадаар орто оскуолатын оҥус кылааһын үөрэнээччилэрэ Иван уонна Вячеслав Давыдовтар (тренер Н. Н. Бысыын) уонна Хатылыттан эмиэ оҥус кылааска үөрэнэр Мухаммед Кривошапкин (тренер Г. М. Кривошапкин) ыытыныылар. Уолаттарбыт күһаҕана суохтук көрөстилэр, оҕо курдук, 38 кг Мухаммед иккис, 46 кг Иван Давыдов үһүс миэстэлэннилэр. Итинн сэргэ Мухаммед Кривошапкин «Бастыҥ техникалаах боксер» диэн аналлаах бириис хаһаайыныыпан буолла. Дьокуускай куорат 7 №-дээх училищетын физическэй культураны тэрийээччитэ, Хайахсыт ыччата Михаил Петров аналлаах бириһиин эмиэ биһиги оройуоммут оҕолоро маллылар. Чуранчы оройуонун бокска федерациятын анал бириһэ Советскай Союзка чемпионнуу сылдьыбыт Аким Потаповна туттарылынна. Бу сырыыга кини алтас ноокаутынна баран хоттордо. Техниката үүстэртэн лаппа үрдүк.

Күрэхтэһиигэ кыттыбыт тартан ордук анаабырдар уонна бүлүүлэр күүстээхтэр. Анаабыртан кэлбит үс уолтан иккилэрэ Игорь Васильев уонна Женя Лаптев иккиэн чемпионнаатылар, оттон Бүлүү 7 эдэр боксеруттан үстэрэ кыайыыны ситистилэр. Анаабырга Валерий Попов, Бүлүүгэ республика бир күүстээх спортсмена Иван Евсеев тренердиллэр. Киниэ̀лэргэ хоолоотоххо, 20-чэ оҕонон кыттыбыт дьокуускайдар чемпионнара бир эрэ, «Турнир бастыҥ боксера» аты Дьокуускай уола Игорь Плечинскэй алла уонна 4 тыһ. солк. бириэмийэлэннэ, тренера биллиилээх Михаил Валь үчү, сэй спортсмены инниттин иһин 2 тыһ. солкуобайынан бэлиэтэннэ.

Аны ахсыннык сайалаһытыгар Мирнэй куорака 1974—1976 сылларааҕы төрүөх уолаттарга республика күрэхтэһиитэ ыытыллыахтаах. Маныаха оройуоммут предприятиелэра, тэрилтэлэрэ спонсордаан кыра да буоллар үбүнэн көмөлөһөн оҕолор кыттыыларын хааччайаллартар кэрдэҕүөх этибит. Эдэрдэр күрэхтэһиигэ кыттынахтарына эрэ сайдыахтарын сөп.

А. СОЛОВЬЕВ.

Эҕэрдэлиибит!

Ор сылларга эпэнэттээх түһүлгэлэргэ оройуон чиэһин үтүктүк комуһээбит сцена ветерана, ырыһыт, сатыы оҕо күн-күбэй айэтэ ытыктабыллаах ФИЛИМОНОВА Февронил Петровна бочуоттаах сынньаланга тахсыбытынан оройуон культуратын үлэһиттэрэ ис сүрэхтэн эҕэрдэлиилэр, баҕараллар үһүгүн-үһүн дьоллоох олоҕу.

х х х

Дириҥнээҕи музыкальнай оскуола художественнай кылааһын учуутала, поруот маастара КОЛЕСОВ Ким Конфеевич 55 саһыын туолбутунан Дириҥнээҕи музыкальнай оскуола коллектива, оройуоннааҕы культура управлениета, профкома ис сүрэхтэн итинник эҕэрдэлиилэр, үһүн дьоллоох олоҕу баҕараллар.

МАХТАНАБЫТ

Арыллаах автобүһүн шофера Борисов Николай Николаевич харчылаах кобүлүөкпүн булан биэрэн улахан санааттан сиоттон быһыаата. Киниэхэ ис сүрэхтэн баһыыбалыһабыл, чэгиэн-чэбдик доруобуйаны, үһүн дьоллоох олоҕу баҕарабын.

Үтэ-аска харалырыы күүһүрэн сиэрэ-майгага мараһан охсууну онороп эрэр кэмигэр, биллигин, Николай Николаевич күрдүк, дьон кыһалҕатын сыаналыыр өбүгэ үтүөкэн сиэрэ-майгытын үрдүктүк тутта сылдьаччыларга махтал-баһыыба буоллун!

Т. НИКОЛАЕВА.

Бэчээккэ сурутуу бара турдаҕына

„КЫЫМҤА“ СУРУТТУҤ ДУО?

Дойдуга рынок экономиката үөскээн сатаабыппыт иккис сыл буолла. Итн уустук дьыаланы олоххо киллэрингэ маассабай информация средстволара, ол иһигэр периодическай бэчээт, элбэҕи онордулар уонна оноруоллор. Хомойуох иһин, хаһыаттар уонна сурунаалдар рынок сыһыанныһыларыгар киирии бастаны - ыарахаттарын байэлэрин саннылларыгар «сүгэргэ» күһэллэллэр арааһа, хаппык даҕаны табаардааҕар түрсэннин бэчээттэнэн тахсар таһаарыылар сыаналара ыарахан иһэллэр.

Итинник ыарааһын журналистар байарга-тайарга баҕаларыттан буолбатаҕын, күнду аҕаааччылар, таба өйдүүргүтүгэр баҕарабыт. Киниэлэр хайга ылар хамнастара эмиэ кыра. Аны куораттар, бөһүөлэктэр, үһүн учаастактар тыа сирин олохтоохторо хайдах олороллорун, үлэлииллэрин, туох ыһыллаллаахтарын көрсиир сылтан журналистар республика түгэхтэх түбэлэригэр, араас муниуктарыгар туундара ыраах ураҕайдарыгар мас сыныһаһан, табаһан, ытыкан айанныыллар, самолетунан кэтөллөр. Биллигин олох араас ыарахаттарын, суол эрэйин бэйэлэрин аҕаааччыларын кытта тэҥнэ үллэстэллэр, тоҕоллор-хаталлар.

Биллигин «Кыымҥа» сыл аҥарыгар суруттарыы сыаната 390 солк. буолбутун бары баркэ билэ-көрө сылдьаҕыт. Итн хаһыаты бэчээттээн таһаарыыга, сибээс оҥөрүгэр ороскуоттар үрдээбиттэринэн быһаарыллар. Быйыл биһиги хаһыаппытыгар суруттуу 30000 экземпляршан хааччахтаһан турар. Сибээс бары отделениелариттар сэтиннэн 20 күнүгэр диэри «Кыымы» суруттарыахха сөп. Аассыт сылларга эһиги орайуоннуут биһиги хаһыаппытын үгүстүк суруттарар аҕаааччыларбыт ахсаннарыгар киирсэрэ. Оттон быйыл суруттуу хаамыыта молтоһуөр диэххэ наада. Холобур, 7 тыһ. таҕыс киһи олорор оройуон киинигэр алларҕа күннээҕи туругунан 680 экземпляр хаһыат суруттуллуна.

Күнду аҕаааччылар, саха тыллаах таптаан аҕаар «Кыымын» сэтиннэй 20 күнүгэр диэри суруттараргга тиэтэйиҥ!

П. ОКОНЕШНИКОВ,
«Кыым» хаһыат үлэһитэ.

„КОММУНИСТ“ ХАҺЫАТ ТУҺУНАН АҔЫЙАХ ТЫЛ

Саха сирин коммунистарын санга тахсар хаһыаттара итинник анттаах. Сорохтор «коммунист» диэн тылтан дьон чаҕыйыа, онон суруттарыахтара суоҕа диэн хаһыаныыт аатын уларыттара сатаатылар.

«Коммунист» диэн тыл бүгүн эрэ үөбүүтэ холоонноох, сотору сии-биир дьон-сэргэ күүскэ тардыһар тылга буолуоҕа. Бүгүн итн тылтан идеяларын таһнаран биэрбит, ытылаабыт дьон ордук табиэһирэн туран үөхсэллэр. Оны сэргэ инньэлэрин-кэннэлэрин көрүнэ үөрэнэн хаалбыт саҥнахтар биһиги хаһыаппытын, биллэн турар, куттанан аҕыахтара суоҕа. Олор аҕыахтарын биһиги соччо баҕарбаппыт даҕаны.

Оттон бу туох аастаах бутуурдаах быһыыга-майгыга түбэстибит, тоҕо албыннелдьүн түбүлээтэ, сиэр-майгы алдьанна, онтон хайдах быыһанабыт дии саныаччылар элбэхтэр. Биһиги сыалбыт—кыах төһө тиийэринэн дьэ киниилэргэ көмөлөһүү. Оҥуоха маитан иннь̀э кэпо сүрүннээх, албын-чөлдьүн сыстыбатах, хара үлэ диэн түгүн, чэрдэҕх илии күүһүнэн аһаан-таҥнан сылдьар кэһии диэн кимин билэр, онно сөптөөх билиилээх-көрүүлээх дьон элбэхтик сурутуохтара диэн эрэнэбит.

Бу иннь̀э-кэннэ биллибэт тумарык бүрүү-мэбит быһыытыттан Кырдьык эрэ күүһүнэн быһаһан тахсыахпыт. Кырдьыгы сиэйэ этиэххэ! Кырдьык иһин туруулаһыахха! Оны кытары сөбүлэһэр дьону «Коммуниска» сурутаргытыгар ыҥырабыт. Суруттарыы сыаната бир күөмэргэ 5 солкуобай, ол аата сылга 60 солкуобай. Индексэ 31842. Харчыбыт тиийбэт, кумаҕы олох суох буолан билликкитэ ыйга бикрдэ эрэ тахсыаҕа.

Аадырыспыт: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул., 31, 82-с, 84-с кабинеттар. Кэмбиэргэ «Коммунист» хаһыат редакциятыгар» диэн суруйуҥ.

Суруттарыыкы почта бары отделениелагыгар оҥороллор. Күнду аҕаааччылар, эһиги суруккутун күүтэбит.

Ф. ОХЛОПКОВ,
«Коммунист» хаһыат редактора.

Германия кэнн күөрагытыгар биллигин тыынньаах саамай кырдьаҕас олимпийскай чемпионнартан бирдэстэрэ ыалдьыттаата. Слөвонни 94 саастаах олохтоохо Леон Стукель гимнастикаҕа үтэннээн дьарыктана сылдьан 1936 сыллаахха Берлингэ буолбут Олимпийскай оонньууларга кыттыыны ылбыта.

Сиимокка: Леон Стукель.

ДПА—РИТА—ССТА фотота.

ҮӨРЭХХЭ ЫҤЫРАБЫТ

13 №-дээх Чурапчытаабы ОПТУ 1992—1993 сс. үөрэх дьылыгар үлэттэн босхоломмоҥко эрэ үөрэнэр КамАЗ автомобиллэрга ситэрэ уонна «Е» категориялаах шофер быраабын биэрэр төлөбүрдээх бэлэмнэнии курсуун бу дьыл сэтиннэй 10 күнүттэн аһар. Үөрэнии болдьоно—1,5 ый.

Курска 21 саастарын туолбут, «В» уонна «С» категориялаах автотранспорга сылтан итэҕэһэ суох үлэлэһэбит дьон ыҥыллаллар.

Көрдөөллөр: сайабылыанньа, медсправка, 3,5 х4,5 хаартыскэ биир фотокарточка, үлэ кинигэтиттэн устуу, экзаменационнай карточка.

Үөрэнэхтэрин баҕалаахтар, сэтиннэй 10 күнүгэр диэри сайабылыанньаҕытын суруйунан эбэтэр телефонунан биллэрэбит.

Аадырыспыт: 678708, Чурапчы оройуона, Дьабылыа сэл., 13 №-дээх ОТПУ. Тел. 21-104, 24-342.

Приемнай комиссия.

Сүөһүлэр сүттүүлэр

Одьулуунтан— шанньык дьүһүннээхтэр:

—күрүҥ өрүөстээх, таҥнары токуруччу үүнэй быһа эрбаммыт муостардаах, кулгааҕар 4334 №-дээх 14 саастаах байтаһын ынах;

—күгэс эриэн, кулгааҕар 9205 №-дээх тыһы тиҥэһэ;

—күрүҥ өрүөстээх, кулгааҕар 1941 №-дээх оҕус тыһаҕас.

Ким көрбүт Дьабылыа-бөһүөлэгэр Седалищев Василий Константиновичка биллэриҥ. Тел.: 24-375.

х х х

Харанга күрүҥ эриэн маҥаас, холуттан сиҥэйин ортотугар диэри күрүҥнээх, ол күрүҥэ хаҥас өртүнэн муниун үрдүгэр үтэн киирбиттээх, илин тобуктарыгар төгүрүктүҥү харалаах, кутуруга эриэн аттаммматах оҕус тыһаҕас сүттэ. Ким көрбүт, билбит Митинэрэп маҥыаҕа биллэрэргитигэр. Тел.: 21-616.

Күнду кэргэним, аҕабыт, эһэбит

ТОЛСТОУХОВ Дмитрий Федотович

үһүн ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары доҕотторугар, табаарыстарыгар биллэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ, кийиитэ, күтүөттэрэ.

Толстоухов Дмитрий Федотович өлбүтүнэн кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр

—Быраттара, аймахтара Макаровтар, Павловтар;

—дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба холбоһугун коллектива уолугар болуотунньук Толстоухов Анатолий Дмитриевичка;

—«Мачил» детсад коллектива кэргэнигэр Толстоухова Федора Михайловнаҕа уонна кыргыттарыгар.

Күнду кэргэним, аҕабыт, эһэбит

МАКАРОВ Семен Трофимович

үһүн ыарахан ыарыыттан өлбүтүн, дириҥник курутуйан туран, бары доҕотторугар, табаарыстарыгар биллэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ, кийиитэ, күтүөттэрэ.

Макаров Семен Трофимович өлбүтүнэн кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр, аймахтарыгар дириҥ кутурҕаннарын тиэрдэллэр

—Чурапчы сельсовединэ, олохтоох дьаһалтата, ветераннар оройуоннаагы сэбиэттэрэ;

—культура оройуоннаагы управлениета;

—дьиэ-уот, коммунальнай хаһаайыстыба холбоһугун коллектива күтүөтүгэр Хоютанов Николай Михайловичка;

—муниципальнай автотранспортнай предприятие коллектива уолугар Макаров Алексей Семеновичка.

Редактор П. И. ПОПОВ.

НАШ АДРЕС: 678790, с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 28 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-285, общий—21-508.

Учредители (соучредители) газеты «Саҥа олох»—Министерство печати и массовой информации Республики Саха (Якутия), Редакция, Местная администрация района, Районный Совет народных депутатов.

Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты 54967. Объем—1 усл. печ. лист. Тираж—3384.

ЗАКАЗ № 132 Чурапчинская районная типография Миниформпечати Республики Саха (Якутия), с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 28 «а».